

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ СТИМУЛЮВАННЯ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З
ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ
ЗАКЛАДІ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи КорО1-М20з
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Кушнір Марія Денисівна

Керівник:
Докучина Т.О., кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ.....	6
1.1. Сутність та характеристика інклюзивного навчання.....	6
1.2. Особливості навчання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного закладу.....	15
1.3. Методи та засоби стимулювання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності до навчання.....	22
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	30
2.1. Методика дослідження ставлення до навчання.....	30
2.2. Результати дослідження.....	42
2.3. Педагогічні умови стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі.....	56
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. Впровадження інклюзивного навчання забезпечує рівні можливості та права усіх дітей отримувати освіту. Інклюзія сприяє розвитку гуманістичного суспільства та створює умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами спільно з дітьми з типовим розвитком, що максимально сприяє їхній ефективній соціалізації. Для забезпечення якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами необхідним є формування у них мотивації та бажання навчатись та розвиватись. З цією метою слід здійснювати стимулюючий вплив на дітей, що особливо актуально у роботі з учнями з порушеннями пізнавальної діяльності, які характеризуються недорозвитком пізнавальної активності та мотивації.

Проблема стимулювання учнів до навчання завжди була актуальною, оскільки мотивація є рушійною силою будь-якої діяльності, зокрема й навчальної. У загальній педагогіці визначену проблему досліджували: А. Алексеева, І. Артемьева, Ю. Бабанський, Н. Беляева, В. Кутішенко, О. Малихіна, А. Маркова, Л. Скрипченко, Г. Щукіна та ін. Аналіз літературних джерел свідчить, що більшість наукових досліджень присвячені проблемі стимулювання учнів до навчання в умовах спеціального закладу освіти. Інклюзивне навчання має певні особливості організації процесу навчання, що обумовлює необхідність пошуку, розробки та впровадження нових методів стимулювання та створення відповідних умов для їх використання з учнями з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзії. Різні аспекти проблеми організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами вивчали: В. Бондар, А. Колупаєва, І. Кузава, М. Матвєєва, С. Миронова, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьов та ін. Різні аспекти стимулювання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності до активності у процесі навчання вивчали: А. Белкін, Т. Докучина, В. Бондар, Т. Жук, Л. Лубовський, М. Матвєєва, Н. Менчинська, Н. Морозова, Ж. Намазбаєва, Л. Прохоренко, В. Синьов, А. Смірнова, І. Ушакова, М. Хоружа та ін. Все ж актуальною залишається проблема стимулювання учнів з порушеннями

пізнавальної діяльності до активності у навчанні в умовах інклюзії. Все ж чимало питань залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшого вивчення.

Актуальність проблеми стимулювання учнів особливими освітніми потребами до навчання в умовах інклюзії обумовила вибір теми дослідження: «Особливості стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі»

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати педагогічні умови стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі на основі вивчення загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури.

2. Дослідити ставлення до навчання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі.

3. Розробити та обґрунтувати педагогічні умови стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі.

Об’єкт дослідження – освітній процес в інклюзивному закладі освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури;

емпіричні: констатувальний експеримент, методика «Вивчення здатності визначати емоційні стани учасників освітнього процесу в шкільних ситуаціях» (розробка Л. Фатіхової), методика «Я та школа» (розробка Л.Ф. Фатіхової), методика оцінки рівня шкільної мотивації Н.Г. Лусканової, Методика діагностики мотиваційної сфери (розробка Л. Уфимцева), метод спостереження та експертного опитування.

статистичні: кількісний і якісний аналіз результатів дослідження, їх узагальнення.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

уточнено особливості організації процесу навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного закладу освіти;

досліджено ставлення до навчання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного закладу освіти;

розроблено педагогічні умови стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі.

Теоретичне значення роботи. Результати вивчення проблеми стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі є доповненням до досліджень особливостей організації та забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у інклюзивних закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає у дослідженні педагогічних умов стимулювання до навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному закладі. Результати можуть використовуватись педагогами та фахівцями психологічної служби закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Також матеріали дипломної роботи магістра можуть використовуватись студентами при вивченні педагогіки інклюзивної освіти, у процесі проходження педагогічної та психологічної практики в інклюзивних закладах.

Дослідження проводилось на базі Імстичівського ЗЗСО І-ІІІ ст., Імстичівської початкової школи (Закарпатська область). У дослідженні брали участь діти молодших класів (2-4 кл.) з порушеннями пізнавальної діяльності (10 учнів із ЗПР, 6 учні з інтелектуальними порушеннями). Дослідженням також були охоплені учні з типовим розвитком, проте кількісні порівняння результатів з цією категорією дітей не проводилось оскільки суттєво відрізнялась кількість вибірки (30 учнів 2-4-х класів). Також залучались вчителі асистенти вчителів, які працюють в інклюзивних класах (12 осіб).

Апробація результатів дослідження здійснювалась на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР у 2020x2021 році. За результатами дослідження опубліковано статтю у студентському збірнику наукових робіт.

Дипломна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи магістра 77 сторінок, з них – 71 сторінка основного тексту.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми стимулювання до навчання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності дозволило зробити наступні *висновки*:

Інклюзивна освіта покликана забезпечити права усіх дітей на освіту, визнання цінності кожної людини. Інклюзія передбачає створення відповідних умов для успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Особливості організації навчання та корекційно-розвиткової допомоги дітям залежать від освітніх потреб, які у них визначаються. Включення дітей з порушеннями пізнавальної діяльності в освітній процес закладів загальної середньої освіти передбачає створення відповідних умов для їх успішного навчання та розвитку. Інклюзивне навчання забезпечує можливість дітей з особливими освітніми потребами навчатись спільно з дітьми з типовим розвитком та при цьому отримувати усі необхідні навчально-виховні та корекційно-розвиткові послуги. Важливим при цьому є стимулювання дітей до активності у навчанні, формування у них пізнавального інтересу та мотивації, що сприятиме ефективності навчальної діяльності.

Важливим є індивідуальний підхід до дітей з урахуванням особливостей психофізичного розвитку. Успішність навчання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності передбачає корекційну спрямованість процесу навчання та використання різних засобів та методів стимулювання до активності у навчальній діяльності, що обумовлено низькою пізнавальною активністю, не сформованістю інтересів та мотивації навчання у цих дітей. Все це обґрунтовує актуальність проблеми стимулювання дітей з порушеннями пізнавальної діяльності до навчання в умовах інклюзії.

Метою констатувального експерименту було визначити особливості та типи ставлення до навчання молодших школярів з порушеннями пізнавальної діяльності в умовах інклюзивного навчання. У своєму дослідженні у структурі ставлення до навчання виділили три компоненти: когнітивний, мотиваційний; поведінковий, що в сукупності визначають цілісне ставлення до навчання учнів. За основу визначення типів ставлення до навчання було взято показники,

які виділяються відповідно критеріїв оцінювання досягнень учнів у навчанні (емоційно-мотиваційний компонент). У відповідності до визначених критеріїв виділяють такі типи ставлення до навчання в учнів: стале, виразно-позитивне ставлення до навчання, достатньо стале зацікавлене ставлення до навчання, що є не достатньо активним та байдуже ставлення до навчання.

Для діагностики ставлення до навчання були використанні методи дослідження, які дозволили визначити різні компоненти та показники їх сформованості у дітей з порушеннями пізнавальної діяльності та типовим розвитком, зокрема: методика «Вивчення здатності визначати емоційні стани учасників у шкільних ситуаціях» (розробка Л. Фатіхової), методика «Я та школа» (розробка Л.Ф. Фатіхової), методика оцінки рівня шкільної мотивації Н. Г. Лусканової, Методика діагностики мотиваційної сфери (розробка Л.Уфімцева), метод спостереження та експертного опитування.

Дослідження проводилось на базі Імстичівського ЗЗСО І-ІІІ ст., Імстичівської початкової школи (Закарпатська область). У дослідженні брали участь діти молодших класів (2-4 кл.) з порушеннями пізнавальної діяльності (10 учнів із ЗПР, 6 учні з інтелектуальними порушеннями). Дослідженням також були охоплені учні з типовим розвитком, проте кількісні порівняння результатів з цією категорією дітей не проводилось оскільки суттєво відрізнялась кількість вибірки (30 учнів 2-4-х класів). Також залучались вчителі асистенти вчителів, які працюють в інклюзивних класах (12 осіб).

За результатами дослідження сталого, виразно-позитивного ставлення до навчання, що характеризується активністю, пізнавальним інтересом серед учнів з порушеннями пізнавальної діяльності виявлено не було. У 22,22% учнів з інтелектуальними порушеннями та у 40% учнів із ЗПР було виявлено достатньо стале зацікавлене ставлення до навчання, яке є не достатньо активним. Ці учні потребує контролю, допомоги та стимулювання з боку вчителя, асистента вчителя. У більшості учнів з порушеннями пізнавальної діяльності (77,78% учнів з інтелектуальними порушеннями та 60% учнів з ЗПР) відзначається байдуже ставлення до навчання, що являє собою відсутність готовності та

бажання включатись у навчання. Ці учні потребують контролю, допомоги та стимулювання з боку вчителя.

Проведене дослідження засвідчило, що в учнів з порушеннями пізнавальної діяльності переважає байдуже ставлення до навчання, знижений інтерес до пізнавальної діяльності, зовнішні та ігрові мотиви навчання. Отриманні результати обумовлюють необхідність створення спеціальних умов для формування позитивного та сталого ставлення до навчання у цієї категорії дітей з метою їхнього ефективного навчання в інклюзивному закладі.

З цією метою нами було розроблено та обґрунтовано педагогічні умови стимулювання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності до активності у навчанні в інклюзивному закладі, зокрема: урахування індивідуально-типологічних особливостей учнів з порушеннями пізнавальної діяльності, зокрема мотивації та ставлення до навчання; здійснення навчання на основі принципів і технологій особистісно-орієнтованого підходу; проведення цікавих та нетрадиційних уроків, використання методів створення ситуації успіху та формування пізнавального інтересу; використання різного виду наочності у процесі навчання; проведення виховних годин, індивідуальних бесід та консультацій.

Розроблені педагогічні умови спрямовані на забезпечення можливостей спільної діяльності учнів інклюзивного класу; розвитку допитливості, активності. Процес навчання учнів з порушеннями пізнавальної діяльності в інклюзивному класі буде успішним та сприятиме формуванню у них позитивного та активного ставлення до навчальної діяльності, якщо педагоги враховуватимуть особливості розвитку цих дітей та відповідно до цього обиратимуть методи навчання та стимулювання, наповнюватимуть навчальний матеріал цікавим змістом, сприятимуть формуванню адекватної самооцінки, створюватимуть ситуації успіху, підтримки у прагненні долати труднощі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюхова О. Інклюзивне навчання як проєкція розвитку соціально-правового суспільства. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». 2020. Том 1, № 28. С. 108-115. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/28.208564>.
2. Бабкина Н.В. Инклюзивное образование детей с задержкой психического развития: предпосылки и условия реализации. *Альманах*. 2018. № 34 URL: <https://alldef.ru/ru/articles/almanac-34/inclusive-education-of-children-with-delay-of-mental-development-prerequisites-and-conditions-of-implementation>
3. Балакірська Л.В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами. *Педагогічна майстерня*. 2011. № 6. С. 11–13.
4. Бойко В.О. Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження. *Наукові записки. Психолого-педагогічні науки*. 2012 р. Кн. 4. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nzsp/2012_4/mtp/mtp1.pdf.
5. Бондаренко Ю. Куценко Є. Розвиток пізнавальної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку на уроках математики. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 3 (77). С. 255-263.
6. Василенко О. М. Використання комп'ютерних технологій у навчанні дітей з особливими потребами загальноосвітніх шкіл. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2009. № 1. С. 13-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2009_1_5
7. Гладкая В.В. Методика проведения коррекционных занятий «Развитие познавательной деятельности» с младшими школьниками с трудностями в обучении: пособие. Минск : Зорны Верасок, 2013. 115 с.
8. Докучина Т. О. Створення ситуації успіху в навчально-виховній роботі з розумово відсталими дітьми молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец: 13.00.03. 2013. 18 с.

9. Докучина Т.О. Особливості ставлення до успіху розумово відсталих учнів молодших класів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Вип. 28. С. 67-71.

10. Едиханова Г.Г. Формирование познавательных интересов обучающихся. *Молодой ученый*. 2016. № 30 (134). С. 381-383. URL: <https://moluch.ru/archive/134/37595/>.

11. Завадська О. А. Умови психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзії. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти* : збірник наукових праць. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди ; редкол.: Ю.Д. Бойчук (голов. ред.), Т.Ю. Маркіна, Л.Є. Перетяга. Харків : ХНПУ, 2020. С. 121–126.

12. Івахова О.М. Адаптація першокласників до навчання в школі: методичний посібник. Петрашівка , 2016 98 с.

13. Ілляш С. Педагогічні умови формування пізнавального інтересу до навчання в учнів початкових класів. *Молодь і ринок*. 2012. №6 (89). С. 81-84.

14. Індекс інклюзії: професійно-технічний навчальний заклад: навчально-методичний посібник / кол. упорядників: Пащенко О.В., Гриценко І.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 92 с.

15. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / укладачі Н.В. Заєркова, А.О. Трейтяк. К. 2016. 68 с.

16. Інклюзивна освіта: теорія та практика: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник / кол. авторів ; за аг. ред. С.П.Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. 192 с.

17. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник / кол. авторів ; за заг. ред. С.П.Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.

18. Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології: монографія / кол. авторів; відп. ред. Г.В.Давиденко. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 2018. 216 с.

19. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Саміт-Книга», 2009. 272 с.

20. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

21. Концепція про права осіб з інвалідністю від 06.03.2010 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.

22. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку: навчально-методичний посібник / авт.: Чеботарьова О.В., Трикоз С.В., Блеч Г.О., Гладченко І.В., Бобренко І.В., Королько Н.І., Дмитрієва І.В., Остапенко Л.І., Тарновська Л.І., Гломозда І.В., Чухліб О.А., Стрілець Л.В. Київ, ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 88 с.

23. Кучай О.В., Шинкарук В.Д., Біда О.А. Теоретичні засади інклюзивного навчання в Україні. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2019. (182), 32-34.

URL: <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/151>

24. Мастюкова Е.М. Ребенок с отклонениями в развитии: Ранняя диагностика и коррекция. Москва: Просвещение, 1992. 95 с.

25. Мельничук І. Розвиток інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2020. № 1 (68). С. 165-170.

26. Методические рекомендации: интегрированное обучение детей с ЗПР в общеобразовательном учреждении / сос. И.Э.Широкова. Йошкар Ола, 2012. 56 с.

URL: <https://school.tver.ru/system/documents/files/000/013/416/original/1479140884.pdf?1479140884>

27. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.

28. Миронова С.П. Розвиток свідомого ставлення до навчання у дітей з інтелектуальними порушеннями в контексті реалізації Концепції Нової української школи. *Актуальні питання корекційної освіти: збірник наукових праць* / за ред. О.В.Гаврилова, В.М.Синьова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006. 2019. Вип. 14. 219-228.

29. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.

30. Миськів Л. До проблеми визначення поняття «інклюзивна освіта». *Адміністративне право і процес*. 2020. 2. С. 220-224.

31. На допомогу педагогу загальноосвітнього навчального закладу: методичний посібник / укл. Л.О. Прядко, О.О. Фурман. Суми: РВВ СОІППО. 2015. 52 с.

32. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання» від 01 жовтня 2010 р. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>.

33. Онишків З. М. Стимулювання навчальної діяльності молодших школярів. *Початкова школа*. 1996. №4. С. 10-12.

34. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.

35. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / за ред. А. Колупаєвої. Київ: «А. С. К.», 2012. 308 с.

36. Папазова К.М. Методи стимулювання навчальної діяльності учнів у середній школі: *матеріали XIV Міжнародної наукової інтернет-конференції Advanced technologies of science and education*.

URL: <http://intkonf.org/papazova-km-metodi-stimulyuvannya-navchalnoyi-diyalnosti-uchniv-u-seredniy-shkoli/>

37. Перепелюк І.Р., Микитейчук Х.І., Олійник Р.В. Організація інклюзивного освітнього середовища як проблема психолого-педагогічних досліджень. *Young Scientist*. 2019. № 7.1 (71.1). С. 59-63.

38. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : методичні рекомендації / укладач О.В. Гаяш. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2014. 108 с.

39. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

40. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>.

41. Прохоренко Л. Мотиваційні чинники навчальної діяльності школярів із затримкою психічного розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 1. С. 58-63.

42. Психологічний супровід інклюзивної освіти: підручник. кол. авторів / за аг. ред. Т.О.Докучиної. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 172 с.

43. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Сухіна, Н.А. Ярмола. ; за наук. ред. О.В. Чеботарьової. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмченка НАПН України, 2018. 123 с.

44. Савчук Л.І. Корекційне навчання дітей із ЗПР в умовах загальноосвітньої школи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими освітніми потребами*. 2004. № 1. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/422>.

45. Сак Т.В. Диференційований підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 26. С.215-219.

46. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами прийнята всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість. Саламанка, Іспанія, 7-10 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text

47. Сащенко Я. Педагогічні умови стимулювання навчально-пізнавальної діяльності дітей шестирічного віку. URL: https://ird.npu.edu.ua/files/sachenko_2.pdf

48. Сметанський М.І., Галузьяк В.М. Формування у школярів позитивного ставлення до учіння. Вісник профтехосвіти. 1999. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1149/>

49. Снісаренко О.І. Стратегія диференціації навчання інклюзивних учнів із затримкою психічного розвитку в умовах загальноосвітнього закладу. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 10. С. 327-341. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2017_10_32

50. Тарасова В.В. Навчання та виховання дітей із порушенням інтелекту: навчально-методичний посібник. Харків : 2017. 125 с

51. Теорія і практика інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / упор. К.М. Бондар. Кривий Ріг. 2019. 170 с.

52. Толстикова О. Н. Задачи и организация коррекционно- развивающей работы по формированию мотивации учебной деятельности у умственно отсталых младших школьников. *Специальное образование*. 2012. № 3. С. 73-81.

53. Фатихова Л.Ф. Диагностический комплекс для психолого-педагогического обследования детей с интеллектуальными нарушениями. Уфа: ИЦ Уфимского филиала ГОУ ВПО «МГГУ им. М.А. Шолохова», 2011. 80 с

54. Чайка В.М. *Основи дидактики*: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. 240 с.

55. Черніченко Л.А. Інклюзивна освіта як сучасна освітня інновація. *Young Scientist*. 2016. № 12 (39). С. 537-541.